

УДК 330.341.1(045)

ТУРПЕТКО О.А.,

старш. викладач

Київського економічного інституту менеджменту

СИНЕРГЕТИЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню синергетичних детермінант розвитку світової фінансової системи. Обґрунтовано пріоритети врахування синергетичних складових у формуванні ефективних засад її подальшого функціонування.

Ключові слова: синергетичні детермінанти, світова фінансова система, глобальний фінансовий простір, міжнародні фінансові організації, напрями трансформації.

Турпетко О.А., старш. преподаватель Киевского экономического института менеджмента

СИНЕРГЕТИЧЕСКИЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ РАЗВИТИЯ МИРОВОЙ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ

Аннотация. Статья посвящена исследованию синергетических детерминант развития мировой финансовой системы. Обоснованы приоритеты учета синергетических составляющих в формировании эффективных основ ее дальнейшего функционирования.

Ключевые слова: синергетические детерминанты, мировая финансовая система, глобальное финансовое пространство, международные финансовые организации, направления трансформации.

Turpetko O. A., senior lecturer of Kyiv Economic Institute of Management

SYNERGETIC DETERMINANTS OF THE WORLD FINANCIAL SYSTEM DEVELOPMENT

Abstract. The article is devoted to research of synergetic determinants of the world financial system development. The priorities of taking into account synergetic constituents in formation of effective principles of its further functioning are substantiated.

Key words: synergetic determinants, world financial system, global financial space, international financial organizations, directions of transformation.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку світової фінансової системи формується під впливом синергетичних детермінант, що обумовлюють її функціонування. До них варто віднести, передусім, глобалізацію світової економіки; невідповідність між високим рівнем розвитку міжнародного фінансового ринку і відсутністю належної інституційної структури його регулювання; повторюваність фінансових і валютних криз в останні роки, підвищення їх глибини і інтенсивності; збільшення чисельності офшорних фінансових центрів, що знижують ефективність державного регулювання фінансових ринків країн, які розвиваються; слабкість фінансового сектора в країнах з ринками, що розвиваються; обмежені можливості міжнародних інститутів в наданні фінансової підтримки країнам, що розвиваються, в порівнянні з розмірами потоку приватного капіталу та їх нездатність протистояти кризам, що повторюються, і обмежувати сферу їх розповсюдження; збільшення кількості інвестиційних інститутів, фінансових інструментів і об'єму операцій на фінансових ринках, особливо на ринку боргових зобов'язань, що ускладнює взаємодію інвесторів в ході подолання криз. Процеси, які характеризують функціонування глобального фінансового простору змінюють його структуру, тенденції розвитку, здійснюють синергетичний вплив на специфіку його подальшого розширення. Це вимагає дослідження синергетичних детермінант розвитку та трансформації світової фінансової системи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зазначена проблематика є предметом дослідження багатьох українських та вітчизняних науковців. Зокрема, проблеми розвитку та трансформації світової фінансової системи розглядаються в працях таких науковців, як С. Боринець, А. Гальчинський, В. Геєць, Г. Климко, П. Кругман, Д. Лук'яненко, З. Луцишин, Р. Маккінон, Дж. Стігліц, В. Федосов. Проте недостатньо висвітленими залишаються питання синергізму в розвитку світової фінансової системи.

Мета статті – дослідження синергетичних детермінант розвитку світової фінансової системи та обґрунтування оптимальних напрямів їх врахування в діяльності її суб'єктів.

Виклад основного матеріалу. Серед основних детермінант впливу на розвиток світової фінансової системи слід, на нашу думку, виокремити загальні тенденції розвитку світової економіки, а саме: зростання її транснаціоналізації, що вимагає формування правил і процедур вільного руху іноземних капіталовкладень. Це зумовлено необхідністю зменшення наявних обмежень на діяльність ТНК, усуненням конфліктів між країнами, що конкурують за отримання іноземних інвестицій у глобальному виробництві; розвиток інформаційної революції, створення глобальних інформаційних систем та глобальних електронних мереж, становить на сучасному етапі найважливіший чинник зростання економіки; поширення процесів фінансової глобалізації. Йдеться, насамперед, про підвищення інтенсивності транскордонних фінансових трансакцій транснаціональних корпорацій та банків, появу нових механізмів та інструментів міжнародних фінансових операцій і формування глобального фінансового ринку, через який здійснюється перерозподіл значної частини фінансових ресурсів [1].

Зміна темпів приросту прямих іноземних інвестицій, обумовлена не тільки тимчасовим погіршенням інвестиційного клімату в багатьох регіонах, що розвиваються, а розвитком процесів транскордонних злиттів і поглинань. Зміна обсягів прямих іноземних інвестицій зумовлена наступними причинами. По-перше, глобалізацією економіки і лібералізацією торгівлі та відповідно розширенням легкодоступного світового ринкового простору, боротьба за який вимагає істотного зміцнення позицій його потенційних учасників. По-друге, швидке переміщення центру ваги міжнародної конкуренції в сектор високотехнологічних товарів і послуг, а також зростання витрат на НДДКР, що спонукає корпорації за допомогою злиттів та поглинань розподілити між собою такі витрати і зменшити тим самим їх тягар. По-третє, проблема перевиробництва, зменшення збуту і доходів окремих компаній, які довгий час працюють у окремих сферах. Інтеграція фінансових ринків зумовила спрощення процедури переливу капіталу. Головним грошово-кредитним установам-координаторам важко своєчасно спрогнозувати чи виявити потоки капіталів, здатних дестабілізувати фінансові ринки, аби скоригувати обсяги пропозиції. Ринкова інтеграція посилює вразливість фінансового ринку та ускладнює проблему контролю його діяльності.

Вирішальний вплив на синергетичні зміни в інфраструктурі світової фінансової системи здійснюють процеси глобалізації. В зазначеному аспекті форми її прояву полягають, насамперед, в наступному. По-перше, зростання світового фінансового ринку, фінансових трансакцій, що здійснюються між різними суб'єктами світогосподарських зв'язків, зміна в структурі основних імпортерів та експортерів капіталу. Основними експортерами капіталу є Німеччина, Китай, Саудівська Аравія, Японія [1]. Якщо зважати на їх регіональну приналежність, то такий розподіл характеризує саме зміщення фінансових потужностей у світовому економічному просторі на користь зазначених країн. Останніми роками в імпорті капіталу посилилася довгострокова тенденція до підвищення питомої ваги країн, що розвиваються, включаючи країни з перехідною економікою як реципієнтів іноземного капіталу. В той же час, не дивлячись на те, що країни, що розвиваються, і країни з перехідною економікою стають усе більш привабливими для іноземних інвесторів, як і раніше більше половини всього об'єму прямих капіталовкладень доводиться на промислово розвинені країни. Велика частина інвестицій пов'язана з процесом концентрації капіталу, злиття і придбання зарубіжних компаній, переважно в таких галузях світової економіки, як фінансові послуги, енергетика, засоби зв'язку і телекомунікації, фармацевтика.

По-друге, вихід світового фінансового сектору за межі доступного контролю, що вимагає, передусім, реформування існуючої системи контролю із зміщенням акцентів на координуючу складову. По-третє, необхідність розробки спільної стратегії з регулювання та координації світового ринку. Мова йде про розробку загальних правових норм, у рамках яких можна було б контролювати функціонування фінансових структур. В якості успішного прикладу ефективного спільного координування й управління досяг Європейський Союз, у якому не лише створено єдину валютну систему, а й закладено основи гармонізації фінансової і, в ширшому плані, економічної політики країн-членів. Не спираючись на регіональне або наднаціональне рішення, а виходячи з сучасних тенденцій розвитку світової фінансової системи, фондові біржі Європи реалізували новітні тенденції формування раціонального механізму світової фінансової системи. [2] По-четверте, розробка узгоджених схем розвитку світового господарства, насамперед на рівні міжнародних фінансових інституцій, зокрема МВФ та Світового Банку з чітким розподілом функціональних обов'язків і стратегічними та короткотерміновими планами розвитку ситуації у світовому фінансовому середовищі.

В цілому в основі глобалізації фінансової системи лежить взаємодія наступних елементів: а) технічний прогрес, який дозволяє здійснювати міжнародні фінансові угоди у режимі реального часу і значно скоротити витрати на транспорт та комунікацію; б) зростаюча конкуренція, з одного боку, між кредитними і фінансовими інституціями на фінансових ринках, а з іншого - між самими фінансовими ринками внаслідок значного розвитку інформаційних технологій і телекомунікацій; в) реструктуризація кредитних і фінансових інституцій шляхом їх злиття і поглинання як наслідок зростаючої конкуренції між ними; г) широка інтернаціоналізація бізнесу через посилення транснаціонального характеру діяльності корпорацій; д) консолідація регіональних інтеграційних об'єднань; е) послаблення жорсткого контролю щодо здійснення міжнародних угод, пов'язаних з рухом капіталу, дерегулювання фондових бірж як в індустріальних, так і в інших групах країн; є) макроекономічна стабілізація і реформи у ряді країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою, що створили сприятливий клімат для іноземних інвесторів.

Серед інших зовнішніх факторів впливу на глобалізаційні зрушення у світовій фінансовій системі слід виокремити синергетичні тенденції розвитку світової економіки, а саме:

1) Зростання її транснаціоналізації, що вимагає формування правил і процедур вільного руху іноземних капіталовкладень. Це зумовлено необхідністю зменшення наявних обмежень на діяльність ТНК, усуненням конфліктів між країнами, що конкурують за отримання іноземних інвестицій у глобальному виробництві.

2) Розвиток інформаційної революції, створення глобальних інформаційних систем та глобальних електронних мереж, становить на сучасному етапі найважливіший чинник зростання економіки.

3) Поширення процесів фінансової глобалізації. Йдеться, насамперед, про підвищення інтенсивності транскордонних фінансових трансакцій транснаціональних корпорацій та банків, появу нових механізмів та інструментів міжнародних фінансових операцій і формування глобального фінансового ринку, через який здійснюється перерозподіл значної частини фінансових ресурсів.

Фінансова глобалізація має неоднозначний вплив на розвиток національних фінансових систем. З одного боку, це дає змогу країнам отримати більше потрібних їм ресурсів грошей та капіталу, а корпораціям отримати додаткові прибутки від ефективного інвестування вільних ресурсів. З іншого боку, існує небезпека збільшення глобальної фінансової нестабільності, а отже значних втрат для всіх суб'єктів, що оперують у глобальному фінансовому середовищі. До основних глобальних тенденцій розвитку світової фінансової системи варто віднести: інтернаціоналізацію господарського життя, розвиток науково-технічних досягнень, лібералізацію міжнародних валютно-кредитних, відносин та фінансових ринків, поглиблення інтеграції національних ринків грошей та капіталу, революційні перетворення, викликані впровадженням сучасних технологій і розвитком засобів зв'язку, загострюють конкурентну боротьбу на фінансовому ринку, зміна традиційних торговельних систем (біржових і небіржових) під впливом сучасних технологій, що породжує нові автоматичні торговельні системи, об'єктивна необхідність трансформації механізму світової валютної системи як однієї з ключових складових світової фінансової системи.

Поряд з розглянутими вище перспективами особливого значення набуває адаптивність світової фінансової системи та її здатність реагування на вплив кризових явищ розвитку глобального фінансового простору. До основних глобальних факторів впливу на зазначені процеси варто віднести наступні. По-перше, індустріальний тип виробництва, який забезпечив високі темпи економічного зростання на основі широкомасштабного залучення природних і людських ресурсів. Такий інтенсивний розвиток призводить до загрозливого поглиблення нерівномірності економічного і соціального розвитку країн світової спільноти [1]. Подальше нарощування і розширення індустріального типу виробництва на основі недосконалих фінансових механізмів та інструментів може мати негативні наслідки. Поряд з цим, модернізований економічний інструментарій, у т. ч. його фінансова складова у посткризовий період має бути спрямований на здійснення реструктуризації як світової економіки загалом, так і її регіональних та національних підрозділів, утвердження нової моделі розвитку - економіки знань, високих технологій, креативного господарства [2].

По-друге, зволікання з вирішенням структурних проблем, консервація у світовому господарстві архаїчних доіндустріальних та ранньоіндустріальних економік створюють передумови для повторення криз у гостріших формах. Варто відмітити, що існують суттєві відмінності в структурах економік розвинутих країн та країн, що розвиваються. Основним критерієм є співвідношення у виробництві товарів і послуг. У перспективі до 2030 р. простежується тенденція до скорочення наявного розриву, хоча між окремими країнами будуть залишатися різочі структурні контрасти. По-третє, поглиблення

структурних диспропорцій і глобальних дисбалансів між основними світогосподарськими суб'єктами, синхронізація економічних циклів під впливом глобалізації. Йдеться, насамперед, про поглиблення невідповідності між глобальним попитом і глобальною пропозицією, що призводить до формування неврівноваженого стану світової економіки, загострення відносин між основними суб'єктами світової економіки у сфері торгівлі та інвестицій. По-четверте, неспроможність міжнародної фінансової системи, зокрема, її регулюючих та наглядових органів адекватно реагувати на глобалізаційні виклики.

Фінансова глобалізація має неоднозначний вплив на розвиток національних фінансових систем. З одного боку, це дає змогу країнам отримати більше потрібних їм ресурсів грошей та капіталу, а корпораціям отримати додаткові прибутки від ефективного інвестування вільних ресурсів. З іншого боку, існує небезпека збільшення глобальної фінансової нестабільності, а отже значних втрат для всіх суб'єктів, що оперують у глобальному фінансовому середовищі. В свою чергу, революційні перетворення, викликані впровадженням сучасних технологій і розвитком засобів зв'язку, загострюють конкурентну боротьбу на фінансовому ринку. Її інструментами є зниження операційних витрат і вартості фінансових послуг; підвищення якості та диверсифікація послуг, що надаються; розвиток і вдосконалення систем управління фінансовими ризиками. Лібералізація фінансових ринків додає конкурентній боротьбі міжнародного розмаху. Зростають обсяги міжнародних операцій. Частка експорту філій американських транснаціональних корпорацій в обсязі їх продажів зростає. Промислові компанії, курс акцій яких встановлюється згідно з національним фондовим індексом Франції, 70% своїх операцій здійснюють за межами країни. Більшість компаній, які пройшли лістинг на фондових ринках Західної Європи, половину прибутків одержують від закордонної діяльності [2]. Світовий фінансовий ринок усе більше набуває рис двоступеневої системи. Зауважимо, що розвиток світової фінансової системи характеризується наявністю регіональних особливостей, які формуються, насамперед, під впливом специфіки сучасного економічного простору. Причини цього слід вбачати, по-перше, у впливі наслідків світової фінансово-економічної кризи, що зумовила значне посилення тенденцій регіоналізму в світі; по-друге, необхідності пошуку взаємовигідних економічних рішень; по-третє, ментальній, культурній та історичній близькості сусідніх держав; по-четверте, наявності у представників одного регіону спільних поглядів на питання гарантування суверенітету, дотримання законності, справедливості, що дає можливість швидше знайти компроміс, необхідний для визначення та реалізації єдиної політики для досягнення спільних цілей. З метою захисту національних інтересів від зовнішнього впливу, який був особливо відчутним під час кризи, країни, що є новими центрами зростання, більше інвестують у розвиток регіональних механізмів співпраці, посилюючи тим самим своє регіональне лідерство. В контексті аналізу регіональних особливостей розвитку світової фінансової системи, слід відмітити наступне. Враховуючи існуючу сьогодні тенденцію до валютної регіоналізації, що полягає в переході від однополярного до багатополярного валютного режиму, необхідно враховувати відповідність і спроможність типу організації світової валютної системи сприяти економічному зростанню, валютній стабільності і забезпеченню рівних прав усіх її суб'єктів. Для того, щоб світові валюти ефективно виконували функцію засобу платежу, їх кількість має бути обмежена (для мінімізації транзакційних витрат) і це, переважно, повинні бути валюти великих країн або регіонів. Йдеться, насамперед, про те, що в якості регіональної валюти може розглядатися лише та, яка використовувалася значною кількістю суб'єктів. Ефективна фінансова система повинна мінімізувати необхідність накопичення офіційних резервів, сприяти ефективному розподілу капіталу в світі, забезпечувати відповідність реальних валютних курсів з фундаментальними показниками [3]. Валютна політика повинна підтримувати глобальну стабільність і зменшувати ризики кредитних "бульбашок" або дефляції в світовому масштабі. В цілому світова фінансова система з урахуванням специфіки процесів регіоналізації повинна відповідати ряду вимог. По-перше, світова фінансова система, в свою чергу, повинна надавати значну автономію урядам і центральним банкам для використання інструментів національної політики, при цьому забезпечуючи надання в разі необхідності міжнародної ліквідності. Обмеження та управління волатильністю валютних курсів (за допомогою розробки доступних інструментів хеджування, що потребує стабільних валютних ринків), а також здатність фінансової системи запобігати або обмежувати негативні зовнішні ефекти.

Хоча здійснювані в даний час реформи з часом, ймовірно, призведуть до підвищення рівня надійності банківської системи, варто виділити ряд проблем, які потребують в цьому зв'язку особливої уваги: глобальне обговорення переваг та недоліків прямих обмежень ділової активності для вирішення проблеми надвеликих організацій; приділення більшої уваги сегментам банківської системи, які можуть створювати системні ризики; досягнення подальшого прогресу в реалізації планів відновлення і санації великих організацій, особливо діючих в міжнародних масштабах. Крім того, фінансові буфери,

що складаються з високоякісного капіталу та дійсно ліквідних активів, зазвичай сприяють зростанню економічних показників, тому потрібно ретельно керувати глобальними взаємозв'язками банків з метою використання вигод від транскордонної активності, обмежуючи негативні вторинні ефекти в періоди кризи.

На нашу думку, пріоритетне значення у вирішенні поставлених завдань належить наступним. По-перше, інтенсифікація міжнародної фінансової інтеграції за рахунок уніфікації фінансових послуг, банківських операцій; лібералізації митних процедур; уніфікації системи координування через міжнародні фінансово-кредитні установи, електронну систему платіжних засобів; рух до світової валютної системи з єдиними світовими грошми. В цьому аспекті слід відзначити усунення законодавчих обмеження на шляху руху капіталів. Фінансові ринки розвинутих країн об'єдналися у глобальну фінансову систему, що дозволяє направляти все більші суми капіталу не лише в її економіку, а й в економіку країн, що розвиваються, і країн перехідної економіки. На наш погляд, в цьому аспекті вирішального значення набуває використання досвіду ЄС щодо формування єдиного фінансового простору. Це надасть наступні переваги: а) повну лібералізацію платежів та міграції капіталу; б) відкриття для компаній та фізичних осіб країн ЄС доступу до ринку банківських, строкових та інших фінансових послуг країн-партнерів; в) гармонізація банківського, податкового та іншого законодавства з інвестування; г) посилення контролю за діяльністю національних кредитно-фінансових інститутів та захист інтересів інвесторів [4].

Фінансова інтеграція з відкритістю фінансових ринків вигідна країнам, передусім, за рахунок пропонування ширших джерел інвестиційного фінансування для доповнення внутрішніх заощаджень; сприяння відкритих ринків капіталу підвищенню ефективності внутрішніх фінансових інститутів і веденню обґрунтованої макроекономічної політики; надання можливостей для здійснення врегулювання платежів з метою виправлення дисбалансів, спричинених зовнішніми потрясіннями; підтримка системи багатосторонньої торгівлі, оскільки розширюється діапазон можливостей для диверсифікації портфеля цінних паперів і для ефективного розміщення глобальних заощаджень та інвестицій.

По-друге, недосконалість у сучасних економічних умовах системи міжнародних економічних відносин, побудована на традиційних правилах та постулатах ринкової економіки. По-третє, необхідність реформування глобальних інститутів, які виявилися неспроможними у сучасних умовах ефективно впливати на процеси забезпечення ефективного розвитку фінансової системи. Потенціал цих організацій не можна ігнорувати, враховуючи їх напрацьований досвід, правову базу, наявні кадрові та фінансові ресурси тощо. Проте таке реформування повинне враховувати зміну балансу сил в системі міжнародних відносин, що має відповідним чином відкоригувати формат представництва держав-учасниць та їх участь в управлінні діяльністю цих організацій.

Переважна більшість існуючих міжнародних організацій була створена після другої світової війни. Вони були засновані країнами, які мали на той час найбільший вплив на систему міжнародних відносин, і їх основним завданням було задоволення власних національних інтересів. На думку окремих експертів, сьогодні діяльність цих організацій об'єктивно не зорієнтована на подолання новітніх викликів і загроз, а структура їх управління вже не відповідає новому багатополарному формату міжнародних відносин. З огляду на зростаючу актуальність питань забезпечення економічної безпеки у світі, все більш характерною стає тенденція економізації діяльності основних міжнародних інститутів. [5]. На нашу думку, об'єктивні особливості сучасного розвитку міжнародних організацій не дозволяють в повній мірі погоджуватися з такими твердженнями. Так, завдання забезпечити достатній обсяг ресурсів МВФ з урахуванням потенційного збільшення потреб держав-членів залишається актуальним з початку світової кризи і до теперішнього часу. До основних напрямів забезпечення стабільності розвитку світової фінансової системи з боку МВФ за останні 10 років варто віднести затвердження домовленостей в рамках механізму непільгового фінансування; домовленості в рамках механізму розширеного кредитування; домовленості про кредити стенд-бай; можливість отримання права на фінансування за пільговими ставками через Трастовий фонд, зокрема, для країн з низьким рівнем доходів; допомога арабським країнам та ін.

Висновок. Розвиток світової фінансової системи на сучасному етапі функціонування глобального економічного простору характеризується синергетичними явищами, наслідки яких здійснюють важливий вплив на формування детермінант її трансформацій. Серед них важливе значення мають зростання та інтенсифікація розвитку світового фінансового ринку, збільшення трансакцій його суб'єктів, зміни в структурі основних імпортерів та експортерів капіталу, трансформація взаємовідносин міжнародних фінансових організацій. Це вимагає, насамперед,

розробки та впровадження комплексу заходів щодо координування та узгодження загальних пріоритетів розвитку світового фінансового ринку з метою отримання синергетичного ефекту.

Список використаних джерел

1. Global Financial Stability Report - 2019. IMF. - Режим доступу : <https://www.imf.org/en/Publications/GFSR/Issues/2019/03/27/Global-Financial-Stability-Report-April-2019#ch1>
2. Барановський О.І. Предтечі фінансових криз / Барановський О.І. // Фінанси України. – 2009. – №4. – С.13–32.
3. Динкевич А.И. Мировой финансово-экономический кризис (опыт структурно-функционального анализа) / Динкевич А.И. // Деньги и кредит. – 2009. – № 10. – С.23.
4. Вірченко В.В. Трансформація фінансової систем в умовах глобалізації / Вірченко В.В. Вірченко В.О. // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2010. - №1.- С. 49-55.
5. Лещук В. П. Фінансова глобалізація в умовах глобалізації світової економіки / Лещук В. П. // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – С. 218-223.